

Strijdigheid van belangen

GUIDO PIETERS

ROOS VAN DER MAST

De relatie tussen artsen en de farmaceutische industrie is vaak niet probleemloos. Vooral buiten de medische wereld leeft het gevoel dat medici zich allerlei 'douceurtjes' (te) gemakkelijk laten welgevallen. Duidelijk misbruik, zoals het aannemen van geschenken en financieel gewin bij het voorschrijven van bepaalde medicamenten, is tuchtrechtelijk strafbaar en lijkt niet vaak voor te komen.

Een ander, subtieler probleem in de relatie tussen artsen en de farmaceutische industrie is de zogenaamde 'strijdigheid van belangen'. Er is sprake van strijdige belangen ('conflict of interests') wanneer 'een professioneel oordeel over een primair belang (zoals het welzijn van patiënten of de validiteit van onderzoek) beïnvloed kan worden door een secundair belang (zoals financieel voordeel)' (Thompson 1993). Strijdige belangen komen regelmatig voor en op zich is er niets verkeerd aan. Wel kan uit strijdige belangen laakbaar gedrag voortvloeien, zoals het zich bij een wetenschappelijke publicatie laten beïnvloeden door het feit dat het onderzoek is gefinancierd door een bepaalde farmaceutische industrie (Smith 1998).

De laatste tijd komt het onderwerp 'strijdigheid van belangen' in verschillende medische tijdschriften aan de orde (Smith 1998). De reacties hierop zijn heel verschillend. Sommigen stellen dat het gaat om veel geblaat en weinig wol, en Rothman (1993) heeft het zelfs over een vorm van McCarthyisme. Hij impliceert door zijn bewering: 'wetenschap is wetenschap, onderzoeksmethoden zijn transparant, en gegevens ondersteunen conclusies of niet' dat het niet uitmaakt voor de kwaliteit van onderzoek of onderzoekers belangen hebben in een farmaceutische firma. Er zijn echter een aantal recente bevindingen die deze opvatting tegenspreken. Uit verschillende studies is gebleken dat artsen bij financieel voordeel voor henzelf gemakkelijker patiënten verwijzen voor verder onderzoek, operatie of opname (Wilkinson 1993; Hillman e.a. 1990; Hillman e.a. 1989). Er zijn ook aanwijzingen dat strijdige belangen een effect hebben op wetenschappelijke publicaties. Zo blijken de artikelen die gepubliceerd worden in een supplement dat gesponsord wordt door een farmaceutische firma, van minder wetenschappelijke kwaliteit te zijn dan de artikelen die verschijnen in het reguliere nummer van dat tijdschrift (Rochon e.a. 1994). In overzichtsartikelen geschreven door auteurs die gesponsord zijn door de farmaceutische industrie worden gemakkelijker conclusies getrokken die in het voordeel van de sponsor zijn (Cho & Bero 1996; Davidson 1996; Barnes & Bero 1996). We hebben het hier nadrukkelijk niet over bewuste vervalsing, die binnen de wetenschappelijke wereld eveneens een toenemend probleem vormt (Pieters 1991; Lock & Wells 1996), maar over (al dan niet bewuste) beïnvloeding van onderzoekers, 'opinion leaders', en auteurs door de farmaceutische industrie. Ook in redactionelen van het Tijdschrift voor

Psychiatrie kwam dit onderwerp reeds meermalen aan bod (Jongierius 1989; Vandereycken 1991; Pieters 1994; Nolen 1997).

Strijdige belangen kunnen een belangrijke invloed hebben op de conclusies van artikelen die gepubliceerd worden in medische tijdschriften. Naar aanleiding van de controverse over de veiligheid van het gebruik van calcium-antagonisten in de cardiologie onderzochten Stelfox e.a. (1998) in de Engelstalige literatuur het verband tussen de 'uitkomst' van een artikel (positief, neutraal of negatief ten opzichte van het betreffende geneesmiddel) en de financiële banden van de auteurs met de producenten van het geneesmiddel of van concurrerende geneesmiddelen. Auteurs die het gebruik van calcium-antagonisten ondersteunden, bleken significant vaker financiële banden met producenten van deze geneesmiddelen te hebben dan 'neutrale' of 'negatieve' auteurs. 'Positieve' auteurs bleken bovendien significant vaker financiële banden te hebben met de farmaceutische industrie 'tout court', onafhankelijk van het product. De onderzoekers menen dan ook dat er in de geneeskunde behoefte is aan een effectieve manier om met strijdige belangen om te gaan, en zij doen een oproep om alle banden tussen producenten van farmaca en auteurs die over farmaca schrijven bekend te maken. Het blijkt dat sommige tijdschriften belangrijke informatie over strijdige belangen niet altijd aangeven. Zo werd recent het invloedrijke *New England Journal of Medicine* zwaar bekritiseerd wegens het ontbreken van dergelijke gegevens, niettegenstaande de uitgesproken politiek om dit wel te doen (Angell & Kassirer 1996; Josefson 1998).

Uiteindelijk blijft het de vraag welke houding een medisch vaktijdschrift, zoals ook het Tijdschrift voor Psychiatrie, moet aannemen. Een simpel verbod van artikelen waarvan de auteurs op de een of andere manier door de farmaceutische industrie worden betaald, is haalbaar noch wenselijk. Bovendien kan men zich afvragen of andere (persoonlijke, academische, politieke) belangen niet eveneens strijdig kunnen zijn en daarom vermeld dienen te worden. In een recent redactioneel in het *British Medical Journal* (BMJ) wordt duidelijk gemaakt dat nogal wat auteurs ontkennen dat ze een belangenconflict hebben, ook als dat volgens de definitie van het tijdschrift wél het geval is. Als mogelijke reden hiervoor wordt gegeven dat het hebben van een belangenconflict voor auteurs wellicht de betekenis heeft oneerlijk te zijn. Daarnaast zijn een aantal auteurs blijkbaar van mening dat een bestaand belangenconflict hen niet heeft beïnvloed en dat ze het daarom niet hoeven aan te geven. Ze gaan hiermee voorbij aan het feit dat niemand de eigen motivaties en psychische mechanismen volledig kent en dat vooroordelen op een zeer subtiel manier hun invloed uitoefenen. Het BMJ heeft vervolgens het beleid in dit opzicht aangepast en ver-

LITERATUUR

- Angell, M., & Kassirer, J.P. (1996). Editorials and conflicts of interest. *The New England Journal of Medicine*, 335, 1055-1056.
- Cho, M.K., & Bero, L.A. (1996). The quality of drug studies published in symposium proceedings. *Annals of Internal Medicine*, 124, 485-489.
- Davidson, R.A. (1996). Sources of funding and outcomes of clinical trials. *The Journal of General Internal Medicine*, 1, 1550-1558.
- Hillman, A.I., Pauly, M.V., & Kerslein, B. (1989). How do financial incentives affect physicians' clinical decisions and the financial performance of health maintenance organisations. *The New England Journal of Medicine*, 321, 86-92.
- Hillman, B.J., Joseph, C.A., Mabel, M.R., e.a. (1990). Frequency and costs of diagnostic imaging in office practice: A comparison of self referring and radiologist referring physicians. *The New England Journal of Medicine*, 323, 1504-1508.
- Jongierius, P.J. (1989). Redactioneel. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 31, 633-634.
- Josefson, D. (1998). US journal embroiled in another conflict of interest scandal. *British Medical Journal*, 316, 251.
- Lock, S., & Wells, F. (red.) (1996). *Fraud and misconduct in medical research*. London: BMJ Publishing Group.
- Nolen, W.A. (1997). De psychiater en de farmaceutische industrie. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 39, 631-633.
- Pieters, G. (1991). Baat het niet, dan schaadt het niet. Psychiatrie nog altijd meer kunst dan wetenschap. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 33, 641-643.
- Pieters, G. (1994). Suiker. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 36, 543-544.

- Rochon, P.A., Gurwitz, J.H., Cheung, M., e.a. (1994). Evaluating the quality of articles published in journal supplements compared with the quality of those published in the parent journal. *The Journal of the American Medical Association*, 272, 108-113.
- Rothman, K. (1993). Conflict of interest: The new McCarthyism in science. *The Journal of the American Medical Association*, 269, 2782-2784.
- Smith, R. (1994). Conflict of interest and the BMJ. *British Medical Journal*, 308, 4-5.
- Smith, R. (1998). Beyond conflict of interest. *British Medical Journal*, 317, 291-292.
- Stelfox, H.T., Chua, G., O'Rourke, K., e.a. (1998). Conflict of interests in the debate over Calcium-Channel antagonists. *The New England Journal of Medicine*, 338, 101-106.
- Thompson, D.F. (1993). Understanding financial conflicts of interest. *The New England Journal of Medicine*, 329, 573-576.
- Vandereycken, W. (1991). Hoe blind is de psychiater? *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 33, 443-444.
- Wilkinson, P. (1993). 'Self referral': A potential conflict of interest. *British Medical Journal*, 306, 1083-1084.

meldt dat 'geen belangenconflict werd gemeld' in plaats van 'er is geen belangenconflict'. Ook zullen voortaan niet-vermelde belangenconflicten alsnog worden gepubliceerd als ze later aan het licht komen (Smith 1994; 1998).

Ook de redactie en de lezers van het Tijdschrift voor Psychiatrie dienen ons inziens op de hoogte te zijn van eventuele strijdige belangen van haar redacteuren, recensenten en auteurs. We beraden ons nog over de manier waarop.